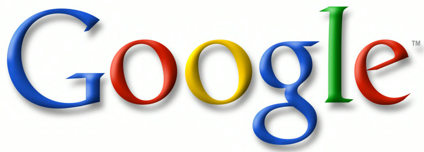

Graničari i Carski Reškript

ГРАНИЧАРИ

И

ЦАРСКИ РЕШКРИПТ.

РЕЧ У СВОЈЕ ВРЕМЕ.

У БЕОГРАДУ,
Штампарија Н. Стефановића и Друштва.
1871.

ГРАНИЧАРИ

и

ЦАРСКИ РЕШКРИПТ.

Од свију појава, који се данас у Европи зби најважнији је за нас јужне Славене, појав цар решкрипта, којим се опредељава будућа судба н с оне стране Саве и Дунава живећој браћи гран рима. Необично одушевљење, којим су бечке и штанске новине пропратиле тај решкрипт, дово је доказ, да он у себи садржава стихије, којим иде на пропаст јужном Славенству. То некриј сама бечка „преса" признавајући јавно: **та је та шкрипт вешто дело грофа Андрашија, и да ће се н не само умни, материјални, и политични напредак ј них славена спречити, него ће и пештанској влади о лакше бити, да своје намере односно Србије изв** Из ове изјаве и ликовања пештанских листова с је а с друге стране, из крајњег негодовања свију венских листова, (изузимајући наравно Андраш „Видовдан") сваки може и сам да увиди, чему с жни славени имају надати од дуалистичке вла Аустрији, и шта треба да се ради, небили се хо коју им спрема гроф Андраши, одолело. Но како доста нашег света, коме предмет овог царског кripта није довољно познат, то сматрамо за дужност, да га пре свега с њиме поближе упозн

Кад Турци освојив Цариград, оборише сла ске државе: Србију, Бугарску и Босну, дође р на Краљевину Хорватску, па и ако им неиспад

руком, да је са свим освоје, то су јој
отели више пограничних предела, него
падањем и плачкањем досађивали. Сабор
љевине, да би томе доскочио, реши го,
се дуж турске границе образује кордон
која ће нападања турска одбијати, а ти
и спокојство чувати. Житељи који ту дуж
назваше се **граничарима**, и бејаху не са
порезе и осталих државних терета осло
су још и из државне касе награду до
том уживали сва политично грађанска
осталима грађанима, заступнике своје у
штину шиљали. Врховно повелитељство
рима, сабор преда бановима хорватским
ним војводама земаљским, а ови опет н
мих граничара, постављаше остале војв
сердаре, и друге мање старешине.

Влада бечка, под коју 40 година
тројадна краљевина, из почетка радо
установу народне војске у тројединој
је и сама од Турака непрестано стр
су граничари, кроз два готово столе
сломили, и у свима се бојевима са о
витим непријатељем, јунацима пока
уједаред апетит, да те јунаке узме
и да их уврсти у своју редовну во
није могла да сноси, да тројадна к
народну војску. Ову своју намеру
под царом Леополдом I. и г
стром грофом Лобковићем 1669
следњи непрестано подбадао цар
и да од слободних њених грађ
који ће изкључиво династичним
бзбурског служити. Вест ова
даде повода бурној дебати у н
године, док напоследку ова
да се поменутом захтевању
снагом одупре. Пошто би пр
лука, устаде гроф Петар Зр
њим и граф Франкопани, в

дар од Приморја, и изјавише скупштини: **да је поменуто решење из њиног срца црпљено, и да обоица воље сабљом у руци умрети, него ли дозволити, да се права народна тако срамно газе.**

Бечка влада видећи, да је наишла на одпор, коме одолети није кадра, а нарочито бојећи се прослављених јунака Петра Зринија и грофа Франкопана, навуче на себе лисичију кожу, па извињавајући се сабору одговори: **да цар никад није имао намеру, да границу одцепи од матере земље, или да је спојивши са редовном војском, лиши њених грађанских права, већ је само ишао на то, да се народна војска у троједној краљевини већма усаврши, и у бољи ред доведе.** С овом изјавом бечке владе, дође и својеручно писмо цара Леополда, управљено на Петра бана, у коме га цар најласкатељниим изразима позива, да заједно са грофом Франкопаном дође у Беч, како би се с њима лично о том предмету посаветовао.

И ако је већа част народних заступника, саветовала тим народним вођама, да нипошто неиду у лукави Беч, који је већ до онда, толико невиних душа мученичком смрћу прогутао, то им ипак благородан њин карактер недозвољаваше, да посумњају о царевом поштењу, и искрености његових намера; они оду у Беч, и управо се упуте у царски конак; али ту их дочека злосретни Лобковић, и изјави им, да су они обоица заробљеници цареви, да буне народ противу цара, и да се као такови морају казнити. На то буду одведени у тавницу, и на смрт осуђени. Гроф Франкопани буде посечен у Бечу, а бан Петар Зрини у Винернајштату до Беча, на месту, које је и данас плочом означено, и коју су плочу досад хиљаде славенских суза оросиле. — Ово се злочинство свршило 30. Априла 1671. године; оно је тим већег сажалења достојно, што њиме изумру обе породице Зринија и Франкопана — два славна историска имена, која су се у свима ратовима турским отликовала, и бивши кроз цело једно столеће ужас турцима, у оно доба највећим непријатељима хришћанства, велике заслуге за цивилизацију и напредак Европе учинила.

Судбину Петра бана, и великог војводе Франкопана, искусише доцније и остале знатније вође граничарске, као Митар Островљанин побочник грофа Франкопана, Петар Трифунац војвода од Крајне, Сима Омућевић војвода од Корбаве, Стеван Орловић војвода од Лике, Павле Ориовчанин војвода од Посавла, и Груица Вукашин војвода Ускока; па пошто сви бијаху поубијани и с пута уклоњени, тада изађе царски решкрипт, **којим се цела хорватско-славонска војена граница проглашава саставним делом царске војске, укидају јој се политично-грађанска права, заводи војена управа, пореза, немачки језик, и швабске старешине.**

Овако исто уради Цар Леополд I. и са војеном границом у војводини србској. Свакомје познато, да су Турци, после битке мохачке, освоивши целу готово Угарску, били допрли чак до Беча, и да су сва напрезања Немаца и Мађара противу истих, остала безуспешна. У овом мучном положају, исти цар Леополд, пошље своје посланике у Стару Србију, да код Деспота Ђорђа Бранковића, и Патријарха Србског Арсенија Чарнојевића израде, да обоица са својим народом дођу цару у помоћ против Турака, обећавајући им, не само да ће им све земље, које буду од Турака очистили поклонити, него им и дозволити, да из истих образују автономну за себе војводину, у којој ће сва како религиозна, тако и политично народна права у подпуној мери уживати. Ми нећемо овде да наводимо, како су цар Леополд и његови доцније наследници задату реч своју одржали; нећемо да напомињамо, како је исти цар Леополд поменутог Деспота Ђорђа, чим је овај на границу аустриску прешао, дао уапсити, и како је овај врховни вођа целокупног народа Србског, пуних 22 година, у тешкој тавници ни крив ни дужан чамио, и у њој мученички живот свој окончао; нећемо најпосле да спомињемо, како је србски народ у Аустрији због православне вере своје био гоњен и мучен тако, да се због тога више хиљада његових породица у јужну Русију иселити морало. Но ипак једно напоменути морамо,

да је народ србски задаћу своју, за коју бејаше царом Леополдом у Аустрију позват, подпуно решио, и Срем, Банат и Бачку од Турака сасвим очистио; а напротив цареви аустриски, да су обећања своја, новим само дипломама непрестано потврђивали, али их делом не само да нису никад испунили, него су у место автономне војводине, једну част србског народа, установлењем србско-банатске границе, лишили свију грађанских права, а другу подчинили управи мађарске владе, с којом србски народ у Аустрији није никада ништа уговарао.

Из ових историских дата, која славенско срце парају, и која ми већ тога ради неби били ни спомињали, да нисмо изазвани грофом Андрашијем, види се: 1. да је војена граница у троједној краљевини била чисто народна домаћа установа, као што је данас у Србији народна војска, и да њу није завео никакав цар аустриски, а још мање краљ угарски. 2. да је граница састављала једно цело са осталом земљом, и уживала сва политично-грађанска права; бирала своје заступнике за народну скупштину, и учествовала у свима народним решењама, 3. да је граница, што се тиче земаљске одбране, изкључиво зависила од народног сабора троједне краљевине, а посредну команду над њом да је вршио бан Хорватски, 4. да се цареви намачки, а доцније аустриски, почевши од 30. Априла 1671. године, **имају сматрати као узурпатори, а никако као законити господари војене границе у троједној краљевини**, и најпосле, 5. да граница, чим горепоменута узурпација, било коим му драго начином престане, мора опет да се врати у оно исто стање, у ком је била пре узурпације, т. ј. под управу народног сабора троједне краљевине, попуњеног граничарским представницима, и да је само тај сабор надлежан, да решава, како о укидању њене кордонске службе, тако и о новом њеном подељењу на жупаније, срезове, и свима осталим струкама јавне управе.

Ово бејаше једини законити пут, којим је требао да пође благородни цар Фрањо Јосиф, кад је већ хтео, да са савести своје скине терет, који су пред-

ци његови близу двества година равнодушно носили. Он је требо, да је ту своју жељу саобштио народној скупштини троједне краљевине у виду краљевског предлога, и да јој је наложио, да у сагласју са заступницима граничарским, учини даље све остало, што се односи, како на њено разоружање, тако и на будућу њену администрацију. Он је требао тим већма да се придржавао тог законитог пута, што је то била жеља целе границе, и што су га све општине, и сви полкови граничарски, нарочитим преставкама својим молили, да нипошто недозволи, да се о будућој судби њиној, без њих ма шта решава.

Али цар, не освркући се ни на автономију троједне крљевине, ни на поднешене му молбе од стране граничара, изда решкрипт, **по ком се цела дојакошња граница постепено разоружава, и долази под врховну управу мађарског Министарства у Пешти.** Ово је највећи удар, ког је допала троједна краљевина за последних четири година, а последњи, који је искусила 1861 г. силом укинута војводина Српска. Пре дакле десет година Цар Јосиф укине до онда постојавшу војводовину Српску, којој се он радо војводом њеним називао, и нареди, да потпадне под Мађарску; пре четири године отме он од троједне краљевине и поклони мађарима, богато Међумурје са 100.000 овејаних Славена; пре три године паде достојанство бана, и буде замењено цивилним гувернером; пре две године отме јој варош Реку са дотичним приморјем; ове године изгуби она Срез Србоградски, и целу војену границу; а ако узмемо у призрење, да Андрашија у троједној Краљевини поставља цивилне губернаторе, врховне Жупане, Касационе Судије, Владике, и да тамо управља свима државним струкама, онда морамо признати, да иста Краљевина, данас није ништа друго него мађарска провинција. Није ли то онако исто злочинство, како пре двеста година, учини Цар Леополд I.? — **Није ли то злочинство, кад крунисани краљ троједне краљевине, који се заклео, да ће целокупност и автономију њену бранити, одкида од**

ње парче по парче, и предаје их највећим душманима славенства?!

С тога није се ни чудити, што је овај незаконити, грофом Андрашијем противуподписани решкрипт, произвео свуда највеће незадовољство, а у троједнoј краљевини крање огорчење, ком се последице напред прорачунати могу; а што се тиче самих граничара, они су истим решкриптом тако потрешени, да се готово ни освестити немогу, што ће себи сваки лако представити, кад помисли, у каквом су они пре 23 године отношењу стајали са грофом Андрашијем и целом његовом маћарштином. Они се већ сада свуда питају: „Бога ти! јел' то онај Андраши, који је 1849 године са престола збацио целу династију Аустриску, и сајуживши се са революцијом немачко-бечком дигао војну на цара Фрању Јосифа? — је ли то онај исти цар Фрањо Јосиф, који нас је те исте године позвао, да га спасимо од грофа Андрашија? — и најпосле, јесмо ли ми они исти граничари, који смо се на позив цара Фрање Јосифа, под јуначким баном Јелачићем, и патријархом Рајачићем дигли, и подпомогнути браћом својом из Русије и Србије, победили грофа Андрашија, и цару Фрањи Јосифу повратили круну, коју му он бејаше отео. Ако су цар Фрањо Јосиф, и граф Андраши, оне исте личности, које бејаху 1849 године — онда, вере ми, тај цар тера с нама и са целим светом неку сиграчку, која Владаоцу неприличи. Ако је мислио да нас изда Андрашију, што нам није то још онда казао, па би смо ми знали, шта нам ваља радити; но што не би онда, то може и сада лако да буде, — **ми под Маћаре нећемо, а пушке недамо, док се најпре са непријатељима свога отечества и за свој рачун једаред неогледамо.**"

Овако данас свуда разговарају храбри граничари. Они су у срцу своме дубоко увређени, видећи, да их цар, уместо да их награди за толике дому његовом учињене заслуге, предаје сада оним истим маћарима, које су они пре дрaдесет и три године, својим оружјем покорили, и на које су вазда, као на највеће непријатеље свога отечества мрзили. И доиста цар Фрањо Јосиф,

кад се већ решио, да изда мађарима сво
чаре, могао је бар толико штедње спра
бити, да није дозволио, да дотичан о
противуподпише гроф Андраши, та к
и граничарима мрзка личност, коју он
је недостојна, да меће свој потпис пок
даоца.

Али шта је стало бечким и пешта
цима до чести и достојанства царевог?
компромитише колико оће пред својим
нека гази њину автономију и вајкада
нека навлачи на себе мрзост страних
жава — најпосле нека пропадне он и н
— само нека они дођу до своје цели:
**ма како у царевини Аустријској, тако и
ку, стане ногом за врат, и да се на њини
подигне велики Мађаррсаг, од којега б
братска велика Русија стрепела.**

Да би се пак овако огромно д
ваљало је грофу Андрашију пронаћи
ства, која оно изискује, а то му беја
што је нашао верне сазузнике у Бај
кобинцима, који су исто тако са сво
ли, да Чехе, и остале у тој половин
зеће се Славене лише свију народно-п
Уверен о тој подпори граф Андраш
ференцији, држаној концем месеца
дине у Пешти, предложи својим к
точке: 1. да се организује народн
2. да се троједна краљевина пр
управи мађарског министарства. 3
књаза Михајла Србија заустави
напредовању. 4. да се произведе
међу ово и оно страних Срба, н
код своје куће, и на последку 5.
ница разоружа.

Мислећи да су му прве чет
за руком испале, обрати гроф
године, особиту пажњу, на пет
ма, т. ј. на разоружање војене

да сматраше као главну препону у извршењу својих планова; „**Ми (реће он Деаку) неможемо дотле ништа одсудно предузимати против јужних Славена, док међу њима постоји наоружана граница; дигне ли се једаред тај чир, онда је све остало сиграчка.** Но како је највећа част војене границе, саставни део троједне краљевине, то неби њено разоружање мађарима допринело велике користи, кад је у исто доба неби могли посести својим хонведима; а да би то учинити могли, нужно јебило, да се код бечких Јакобинаца издејствује, да разоружана граница, како у војеном, тако и грађанском погледу сва дође под врховну управу мађарске владе у Пешти, што им је цар, горепоменутим својим решкриптом и одобрио.

Ето, шта урадише од границе бечки и пештански Јакобинци. Они се нису осврталн ни на историју, ни на автономију, ни на крвљу заслужено право граничара, да се и они о будућој својој судбини саслушају, већ су, кријући се као зликовци, потајно решили, да се војена граница, зато што је славенска, вероломно изда Мађарима, њеним највећим душманима. Решили су, да у војеној граници Мађар управља граничарским добрима, јавним фондовима и шумама; да јој Мађари разрезују порезу, узимају синове у војнике, и замењују их мађарским хонвидима. Решили су, да јој пештанска влада шиље Мађаре за врховне жупане, солгабирове, сеоске нотаре и остале старешине, који ће да је глобе, и до последње капи крви изсисају. Решили су, да Мађари у војеној граници спреће сваки умни и материални напредак, — да финанске приходе себи присвоје, школе пренебрегну, народне учитеље гоне, родољубе у тавнице побацају и јавна званија најгорим вуцибатинама повере, као што они све то досад упражњаваше у тројеној краљевини, под својим заступником назови баном Раухом, побратимом грофа Андрашија.

Овако решавајући, нису се нимало осврталн на последице, које отуг лако произаћи могу; нису размишљавали, шта ће бити, ако њиним решењем озлојеђена и дубоко увређена граница, одбаци то реше-

ње? — Шта ће бити ако та оружана граница, која је кроз двеста година своју крв проливала за туђе право и туђе интересе, сада устане, да брани своје право и своје интересе? — Шта ће радити ти лакомишљени јакобинци, ако им у место хиљаду очајаних Кривошија боке которске, на супрут стану сто хиљада храбрих граничара са изјавом, да неће да положе оружје дотле, док не буду на чисто са непријатељима свога отечества? И за цело, кан' да неко проклество, нека Немезис влада над тим Бечом; — још нису прошле ни три године — још је свакоме у памети повод побуни у боки которској, а овамо се већ оно исто чини са границом, што се чинило са боком которском: **вређа се автономно право, и окорело чуство народа.** Ми се доиста дивимо, да се цару Фрањи Јосифу није досад нашао ниједан искрен пријатељ, који би му открио планове Јакобинаца; — који би му био доказао, да је хорватско-славонска граница саставни део тројedне краљевине, — да је иста краљевина по свом јавном праву сасвим независна од краљевине Угарске, и да по томе, министри мађарски немају права, да се мешају у унутрашње послове исте краљевине; — да је унија октројисаним сабором пре три године удурисана, незаконита, и да је народ исте краљевине никад признати неће, — следоватељно да је и царски решкрипт, относно границе, противу подписан мађарским министром, незаконит, и да он неможе имати никакве снаге у тројedној краљевини. Најпосле се дивимо, што се ненађе цару неки искрени човек, који би му пред мапом Европе казао: **ево господару! од уралских планина, па на ниже до средиземног и црног мора, све је то Славенска земља и Славенски народ; немојте мислити господару, да ћете ту голему земљу, и налазећи се у њој големи народ Славенски сатрти са неколико Аустриских Немаца, и заоставших на пустим обалама Тисе Авара.**

Овако би се доиста морали дивити, да нам с друге стране није познато, да су владаоци аустриски од вајкада били лутка, бечке немачке камариле, која им од колевке улива мрзост противу Славена, а

то само зато, да она остане на кормилу владавине. С тога нема ни једног владаоца од династије аустриске, који је Славене другојачије сматрао, него као просто оруђе за постизавање својих династичних интереса на полу марсовом. За њино умно изображење; или пак материални напредак, не само да исти владаоци нису никада ништа учинили, него су још и препоне стављали, кад је год народ Славенски, у том погледу, хтео сам себи да помогне — а то све зато, што им је камарила удубила у главу: **да би Славени били опасни, кад би се изобразили, или пак материално оснажили.**

Од многих примера, које би могли за доказ тога навести, ми ћемо овде да наведемо само неколико историских факта, и то из новијег времена, који најбоље сведоче, докле је поменута камарила у том сматрењу дотерала. Свакоме је познато, да је садањи цар Фрањо Јосиф, после победе одржане над Мађарима 1849 године, издао печатану прокламацију на народ троједне краљевине, и војводине Српске, у којој благодарећи му за учињене династији услуге у рату против мађара, **заклиње се, да ће права тих народа до века чувати и против свакога их нападаја бранити.** Али непрођу ни два месеца, кад камарила окупи младог Суверена, и доказујући му, да су Славени исто тако за династију опасни као Мађари, натера га, **не само да укине устав у троједној краљевини, него да и народан језик истисне из школе и свију јавних послова и замени га немачким.** Бан Јелачић опечален до суза овим вероломством, оде лично цару и рече му: **Господару! кад сте већ све одузели моме отечеству, а ви барем учините штогод за верне вам граничаре, који иза себе оставише више хиљада удовица, да вам спасе круну, коју вам граф Андраши бејаше са главе скинуо.** На питање царево, шта би ваљало, да се учини граничарима у име признања? одговори бан Јелачић: **да установите Господару! за њих особено воспитатељно заведење, у ком би се њини синови, а нарочито заоставша им сирочад, за већу војену службу спремали.** Цар одобри тај предлог, и повери устројство предложеног му за-

вода самоме бану Јелачићу, који се одма лати посла, и у Клостернајбургу до Беча, организује величанствену Академију за сто двадесет граничарских синова, и даде им за учитеље, најодабраније и најученије људе, које је у свом народу нашао. После годину дана, кад би време испиту, пошле цар генерала Хеса да види, како су ти нови питомци његови напредовали. Хес је цело пре подне испитима присуствовао, а кад се вратио у Беч, оде одма цару и рече: **Господару! ако ви тај институт неукинете, ми смо пропали; — то нису таленти, то су чудеса, каквих ја још нисам видио.** Сирома Фрањо пребледи, и сечајући се по свој прилици, шта су му још у детинству, камарилци о славенима казали, **изда налог, да се поменути инштитут одма укине.** Али камарила небијаше ни с'отим задовољна, већ да би се опростила човека, који се непрестано за Славене заузимао, и коме цар, због великих његових заслуга, у свачему радопопушташе — **отрује бана Јелачића онако исто као што пре тога бејаше отровала војводу Српског ђенерала Шупликаца. Отрује велимо, бана Јелачића, оног великог мужа, који је делом показао, да Славени нису непријатељи династији Аустриској; јер је он у почетку Андрашијеве револуције, био једина личност, у којој се усредоточавала сва сила монархије, и коме је само до воље стајало, оћели да одржи, или да упропасти збачену династију дома хабсбургског.**

Ми ова историска факта само зато наводимо, да би читатељима нашим поњатно учинили: одкуда долози, да се у монархији Аустриској са Славенима, од вајкада, тако грозно поступа, умни им и материални напредак спречава, автономија гази, одричу политична права? — из ових дата сваки може и сам да увиди, зашто браћа наша Чеши, толико година морају да се боре за одржање својих политичних права? — зашто тројендна краљевина, и Србска војводина изгубе своју автономију? зашто се јужним Славенима у Штајерској, Крањској, Истрији и Далмацији недозвољава, де се споје у једну автономну краљевину са Хорватском и Славонием? и најпосле

зашто се сада и војена граница предаје Мађарима, највећим душманима Славенства. Сваки ће сада да увиди, **да све то долази од бечке камариле, — од тих грозних јаничара дома хабсбурског, који стрепећи од надмоћности Славена, употребљавају све могуће сплетке, да против њих подстакну своје господаре.** Аустиски су немци совршено равни османлијама турским; јер каогод што ови у Турској, тако и они у монархији Аустриској, удубише себи у главу, да само они могу да буду господари, а све остале народности да су њина раја. **С тога они и недадоше никад аустриским владаоцима, да својим очима прогледе, и да смотре точку, у којој се усредоточава сила монархије и будућност дома хабсбурског.**

Као изузетак од тога, наводи нам историја један једини пример у графу Бартенштајну, министру Марије Терезије, који је својим колегама, кад се о будучој сили и снаги монархије говорило, јавно у заседању казао: **силу државе, и будућност дома хабсбурског, нетреба тражити изван земље; ми је имамо код куће, у многочисленом и бистром народу Славенском.** Да су владаоци Аустриски овоме совету следовали, — да су се славенима асимилирали — њин умни и митериални напредак развијали, и њине интересе са интересима Славена у Турској споили — данас би они стајали на челу једне силне славенске државе од четрдесет милиона душа — били би господари истока, и можда седили на величанственим обалама дивног Босфора. Али горепоменуте речи високоученог, и у далеку будућност проницајућег духа Бартенстеиновог, осташе глас вапијућег у пустињи. Камерила бечка недаде о том ни прословити, већ је натеривала дом хабсбурски, да тражи своју силу и будучност по Шпанији, Белгији, Германији, Италији, па чак и Мексики; дакле свуда по беломе свету, само не код своје куће, и код своих народа. Кауниц пође стазом Лобковића; Метерних продужи политику Кауница, а сви доцнији Министри пригрле начело Метерниха — **начело искључивог господарства аустриских Немаца над Славенима.**

Али ово гонење, није се само ограничавало на аустриске Славене, већ се оно простирало и на цео славески исток. Ми би могли стотину примера навессти, како је бечки кабинет, сваком датом приликом, сва могућа средства употребљавао, да стане на пут политичном преображају источних Славена; но мислимо да ћемо у том смотрењу све казати, ако напоменемо **убиство србских књежева Данила и Михаила — грозно дело бечких јаничара.** —

А кад су Славени ипак, покрај свију тих гонења, животну снагу своју показали — кад су браћа наша Чеши зборове јаничарске у Бечу презрели — храбри јунаци у троједнoј краљевини за обрану своје автономије устали — браћа Далматинци спојење своје са тројeдном краљевином прогласили — Штајерци, Крањци и Истријанци уједињење своје са једнородном браћом својом потражили – и кад се најпосле на славенском истоку појавише две звезде предходнице, презирући бечке јаничаре; — тада ови видећи, да нису више у стању, да сами стану на пут, све већма напредућем генију Славенском, по савету грофа Бајста, позваше себи у помоћ Маћаре, говорећи им: **јадна и презрена азијатска рајо, без отачбине и порекла! ево да ти дамо слободе, да не будеш више раја, ал да нам помогнеш, да сломимо Славене; теби пола царства, а нама половина; ти ћеш да их гњавиш с једне, а ми с друге стране Лајте; нестане л' ти снаге, те ћеш у нас наћи.**

Кратковиди Маћари приме ову понуду, и тако се изроди **Бајстов дуализам,** т. ј. **борба осам милиона аустриских Немаца и Маћара, против двадесет и више милиона Славена** — борба несретна, која монархију из темеља потресе, — начини од уједињене некад Аустрије хермофродитску наказу, без икаквог смисла и политичне будућности, — ослаби јој унутрашњу снагу, и учини је презреном у иностранству. Ово бејаше највећи Фијаско, који су досад бечки јаничари у гоњењу Славена учинили. Он мислаху, да дуализмом сатру Славене, а овамо сатреше снагу и достојанство монархије, — доведоше државу у највећу забуну, от.

ворише врата грађанском рату, компромитоваше цара и његову династију. И доиста гроф Бајст није могао наћи пољег средства, да изврши своју мисију у Аустрији, него што је дуализам; **јер овај у себи носи клицу распадању монархије аустриске, и с овим скопчану пропаст дома хабсбурског.**

Но што Бајст хтеде да изврши са бечким и пештанским јаничарима, томе стаде на супрот гроф Хохенварт. Овај одкрије цару планове Бајсто-Андрашијеве политике, и убеди га: да је крање време, да се јаничарима на пут стане. Он му, као некад и Бартенштајн разложи, да права сила монархије и будућност дома хабсбурског почива у Славенима; да се супремиција буди ког народа у моархији неслаже ни са духом времена, ни са достојанством круне, и кад би се она већ усвоити морала, то би она припадала Славенима, који две тречине свију државних терета сносе, а никако Немцима, који једва седмину житељства у монархији сочињавају, а још мање бунтовним Маџарима, који на Славенској земљи живе. Даље примети цару, да је супремација аустрискиких Немаца онај црв, који је кроз вјекове подједао животну снагу монархији, отуђивао остале народности од круне и владаоца, спречавао у држави умни и материални напредак, и изродио начело Метерниха: divide et impera, начело грозно, којим су аустриски Немци толико пута остале народности једну против друге дизали и невину крв грађана једне исте држава свирепо проливали, и које је начело најпосле монархију довело до оних катастрофа, које су је за последњих десет година, тако рећи, изастопце сналазиле. На последку прешавши на дуализам рече цару: господару! Бизмарк нам посла овамо гробара, да спреми гроб дому хабсбурском: тај је гробар гроф Бајст, а гроб је дуализам. Бизмарк врло добро поња, шта вреде двадесет милиона, аустриских њему противних Славена; он зна, да би В. Величество, сајузивши се са истима, у ветар распирило све планове, које он има са домом Хабсбурским и његовим земљама; па је с тога и подпустио гробара, да притиснувши к дувару Славене, поквари

тај сајуз, а у исто доба да оснажи аустриске немце и маџаре, као чињенице, с којима он може лакше да рачуна; па стога предлажем В. Величеству, да злосретни дуализам укинете, а на његово место да воспоставите начело: viribus unitis, које сте пре двадесет и три године, при своме ступању на престол били узели, т. ј. да, поштујући подједнако права свију својих народа, у љубави и слоги с њима заједно помогнете предићи зграду својих праотаца, коју су непријатељи дома вашег, до паденија довели.

Овако говораше цару високо поштовани гроф Хохенварт, овај втори Бартенштајн Марије Терезије. Сто и тридесет година требало је, да се међу аустриским Немцима појави један поштен државник и искрен пријатељ дому Хабебурском; сто и тридесет година требало је, да се међу њима роди муж, који нападајућим га у Рајхсрату јаничарима, отворено и смело рече: **и ја сам аустриски Немац; али цел државе и будућности монархије, треба да је свакоме преча од личних интереса**; овим је речма поштовани гроф, аустриским јаничарима све казао. Он им је казао: „шта оћете ви себичњаци? Нистели ви кроз триста и више година сами управљали монархиом и њеним владаоцима? Нистели све остале народе у царевини по вашој вољи газили, и из ваше им средине господаре шиљали? нистели сва висока званија у држави међу собом делили? нистели отличније људе осталих народности гонили, апсили, тровали, убијали, вешали? Нистели спољашњом политиком управљали, алианције везивали, уговоре склапали, ратове оглашавали и мир закључивали? Нисте ли државне зајмове уговарали, туђа добра себи присвојавали, банкротство проглашавали, и државне касе харали? па ево до чега сте државу довели, — сатресте је и упропастисте је, не само материјално него и морално; а сатресте је чрез ваше себичности, и ваших личних интереса, што недадосте, да се унутрашња снага њена развије, т. ј. да се укине ваша супремација, и уведе политична равноправност за све народе у монархији.

Ми незнамо, да л' ће, и у колико, овај високопоштовани државник, у благородној својој намери успети; но толико знамо, да је пут који он овако цару предлаже, јединствени, којим се понижена дуализмом монархија опет предићи може. Успеду ли јаничари, да цара одврате од тог пута, онда само Бајст и Андраши могу прорачунати последице, које ће несретну, и са свију страна потрешену монархију Хабсбургаца постићи; онда се може лако догодити, да се испуне и оне значајне речи грофа Андрашија, управљене на повереника Кошутовог год. 1867. **Кад тирјанина доведемо у Арад, онда ће се Кошут уверити, да је наша политика била доследна и патриотична.** Ми се ужасавамо тих речи охолог вође пештанских јаничара; оне нас подсечују на несретног Султана Селима, који паде жртвом цариградских јаничара, што нехтеде да послуша савете верног себи Алије, да са лица земље збрише јаничаре, као што то уради његов одма наследник Султан Махмуд велики.

Но било како му драго, — време је дошло, да се реши судбина аустриских Славена и с њом скопчани обстанак монархије дома хабсбурског. У овом важном тренутку треба да су они сви сложни и делатељни; треба да употребе све силе и сва средства, да спасе своју чест, обезбеде своју народност, и утврде политичну своју индивидуалност; а да би то постигли, треба да се скупе око престола; да избаве монарха од притиска бечких и пештанских јаничара; да сатру њину супремацију над државом и владаоцем; да уведу у земљу политичну равноправност за све народе; да јој поврате унутрашњи мир и спокојство и прибаве у иностранству оно уважење, које јој као великој славенској држави припада.

Браћа наша Чеши и Моравци, учинише са своје стране све, што се у том смотрењу изискује. Очајана борба, коју они већ три године воде противу бечких и пештанских јаничара, близу је да се реши са повољним успехом. Челичност њиног карактера, постојанство у борби, и пожертвовање за народ и отечество — лепе те врлине, које могу да служе за при-

мер свима славенима, — остаће златним писменима забележене у аналима Славенства.

Ред је сада на браћу нашу у тројеђној краљевини. Ми се са поносом сећамо животне снаге, коју они развише године 1848. Они тада стајаше на челу свију славена у аустриској монархији, и као некад Шпартанци, обараше свуда непријатеље Славенства. Издани перфидно мађарима, старим и најжешћим својим непријатељима, претрпише они велике ударе, за последње четири године; али најновији избори за народну скупштину, показаше, да сва напрезања бечко-пештанских јаничара, не бијаше у стању, да у њима угуше чисту, славенску, народну свест. Ми се надамо да ће они онако исто као и 1848 године, устати за одбрану своје политичне независности, и да ће страном мешању у унутрашње домаће своје послове, једаред и свагда крај учинити; а да би то постигли, нужно је, да наступајући сабор троједне краљевине, сваку даљу свезу и отношаје са мађарима, за вавек прекине; прво што су ови све точке фундаменталног уговора закљученог између троједне краљевине, и краљева некад угарских погазили; друго што су се спрам исте краљевине вазда непријатељски попашали, и треће, што је испод достојанства троједне краљевине, да се као чисто славенска држава, покрај толике једнородне браће своје, тражи сајуз са азијатским мангубима, са њим и целог Славенства највећим душманима, љу[illegible] без карактера, и окорелим лажовима.

Исто тако треба сабор да прогласи, да је следње измирење, октроисаним сабором произвед[illegible] незаконито; а тако исто да је незаконито и све што се у последњим назови саборима, под прити[illegible] пештанске владе, и њеним заступником губер[illegible] Раухом решавало. Упуштати се ма у најмању [illegible]зију тога измирења, значило би признавати зако[illegible] поменутог октроисаног сабора, и надлежност [illegible]ске владе у тројеђној краљевини, које ниједан патриота неможе да дозволи.

Како је тројеђна краљевина, по јавном пра[illegible] автономна држава, а војена граница Хорват[illegible]

војска саставна и неразделима част њена, то сабору спада у дужност, да најновији о разоружању границе издани решкрипт, којим се иста граница подчињава врховној управи мађарске владе у Пешти, као незаконит категорично одбаци, а у исто доба да позове граничаре, да своје оружје неполажу дотле, док се сабор, односно мађара, са владајућим домом неспоразуме.

Даље треба тај сабор, да онако исто као и 1848 године, граничарским баталионима заузме Међимурје, Реку, и остале части земље, које су Мађари од троједне краљевине отели, и да збаци за званија све чиновнике, које је пештанска влада у троједоој краљевини понамештала, и замени их народним, а пре свега оним лицама, која је иста влада због њине оданости своме отечеству, званија лишила, или их иначе злостављала.

На последку треба исти сабор, да прекидајући свезу са Мађарима, ступи у ужи сајуз са Штајерском, Крањском, Истриом и Далмациом, да с њима заједно образује автономну југославенску државу са одговорним министарством, и уставом који ће дотичан сабор израдити, и да прими на себе саразмеран део државног дуга. Ово спојење јужних Славена, треба највише да лежи на срцу не само народним заступницима тога сабора, него и народним вођама Штајерске, Крањске, Истрије и Далмације, будући да ове камарилом бечком разпарчане славенске земље, само у заједници, т. ј. сачињавајући са троједном краљевином једну автономну државу, могу да сачувају своју народност, и обезбеде своју политичну индивидуалност. Ми се надамо, да ће дом хабсбурски, ово спојење тим пре усвоити, што је Бизмарк већ почео да баца свој поглед на Трст, и обале јадранског мора, и што је само народна славенска држава на томе крају монархије, у стању, да осујети далеко нишанеће намере прајског државника, и да сачува дом Хабсбурски од вазалства, које му спрема гроф Бајст, тајни агенат Бизмарков.

Али није довољно, да троједна само краљевина, буде у овом магновењу делатељна, него треба да и славени у тако названој Угарској, који су највише притешњени од Мађара, устану, и да траже своја права.

Пре свега овде разумевамо браћу нашу Србе, којима Мађари одричу свако политично право. Нека сабор карловачки упита грофа Андрашија: кад ми славени на славенској земљи, коју смо својом крвљу од Турака отели, немамо политичних права, одкуда онда вама азијатским мангубима на туђој земљи то право? или ваљда мислите, да смо се ми Славени, прешавши отуда у петом столетју преко Драве, Саве, и Дунава, одрекли старе своје постојбине? Нисмо грофе, — немојте се варати; земља на којој ви живите славенска је земља, и ви на њу немате ни за длаку више права, него што га имају татарска браћа ваша Турци, на Славенске земље на истоку. Па стога и нећемо више да трпимо, да нам у нашој собственој кући заповедате; на Славенској земљи може само Славенин да заповеда. а вама ако није право, ако нисте благодарни, што смо вас толико векова у својој кући трпили — а ви сиктер у Азију, одкуда сте се и доскитали, па си тамо међу дивљацима какви сте и сами, тражите места, где ћете себи да оснујете велики Мађар-Орсаг; овде га код нас, у срцу великог славенског отечества, никад основати нећете.

Но да би наша браћа Срби с оне стране Саве и Дунава што пре дошли до својих народно-политичних и автономних права, треба да пођу стазом браће Чеха. Срби у Аустрији, окром што су Славени, имају још и јавно своје право, а то је особен билатералан уговор, који они закључише са домом Хабсбурским, под царом Леополдом I. Уговором тим обвезао се дом Хабсбурски, да ће им дати особену територију под именом војводине Србске, и да ће они у тој војводини подпуну автономију уживати. Њима дакле нетреба сада друго, већ да се тога свог јавног права придржавају, и на основу тога права, да протестују противу сваке владе, која би им се из Беча наметнула. Они су требали тај свој протест поднети цару одма чим је војводина била укинута; требали су му изјавити, да они нити могу, нити оће да признаду мађарску владу, прво што с мађарима никакı никад уговора нису имали, а друго што онн као Сл

вени и на славенској земљи, немогу да признају мађаре за своје господаре. Протестујући овако требали су у исто доба да су остали и доследни, т. ј. да нису примали никакве налоге од мађарске владе, а још мање одлазили на азијатске зборове у Пешту, већ да су као и браћа наша Чеси протестујући непрестано, боља времена изчекивали; само овако, и у слози са браћом у троједнoj краљевини, могу Аустриски Срби доћи до своје автономије. Па с тога први задатак идућем сабору у Карловцима треба да буде тај, да се отношаји Аустриских Срба спрам круне у сагласије доведу, т. ј. да се постојећи између дома Хабсбурског и народа србског уговори једаред испуне. Ми се надамо, да ће данашња влада у Бечу, која тражи измирење са Славенима, праведне жеље аустриских Срба тим пре испунити, што су они покрај све своје оданости дому хабсбурском, и проливене толике јуначке крви своје, за време глупости и религиозног фанатизма бечке владе, од свију аустриских Славена, највећа гоненија и неправде искусили.

Најпосле треба да устану и браћа наша Словаци. Свакоме је познато, да је данашња тако названа Угарска, била у петом столетју, пре доласка Хуна и Авара, саставни део великог Славенског царства Сватоплуковог, и да су они пет милиона Словака, који данас на подножју Карпатских планина живе, староседиоци те земље, а Мађари напротив, као остатци Авара, да су доселеници из Азије, који су се само тиме, на овој чисто Славенској земљи одржати могли, што су се Славенима асимилирали, т. ј. од Славена примили веру, обичаје, одело, грађанску администрацију, и пословни тада по целој Европи примљен латински језик. Док је овако трајало, небијаше никакве супремације народности у Угарској, већ су како Славени, тако и Мађари, а доцније Румуни и Немци живили у једној федерацији, служећи се сви у јавним пословима латинским неутралним језиком. Но од како су Мађари године 1830. латински језик заменили мађарским; од како су почели гонити Славене, и намећати им се за господаре, — од то доба имају горепоменута браћа

наша Словаци право, да томе господарству стану на пут, и да дому хабсбурском изјаве, да ако се ради о супремацији народа у Угарској, онда да то право припада њима, као некадашњим изкључивим господарима те земље, а никако мађарима, који ни сами незнају, из ког су се буџака Азије овамо доскитали; па с тога да ишту, да им се да́ или засебна народна автономна влада, или да се споје са краљевином чешком, с којом имају готово једну исту историју, један језик, и једну књижевност. Они треба категорично да изјаве влади бечкој, да немогу више да сносе охолост мађара, нити оће да трпе, да им у собственој земљи њиној азијате заповедају. Ми се надамо да ће устанак браће наше Словака за обезбеђење својих народних права, наћи одзива не само код садање бечке владе, него и код сваког поштеног човека, коме је познат бруталан начин, којим мађари предусретају тај пун врлина народ славенски. Ми много овде пишемо и разговарамо о патњама раје у Босни, а овамо се несећамо, да на подножју карпатских планина има пет милиона браће наше, којима судбина није ни у чему боља од раје босанске. Ко оће да се о том увери, нека прође само кроз једну жупанију Словачку, па ће видити, да свирепост мађарских чиновника спрам тих Славена, ни у чему неуступа беснилу турских османлија спрам христијанске раје; јер каогод што ови Христијанина, тако и охоли мађари Словака несматрају за човека (Tot nem ember); а што се тиче народности, та је готово сасвим угушена, чему се није ни чудити, ако узмемо у призрење, да тамо народних школа готово и нема, а и оно мало што их има, мора да служи мађарштини, која Словацима не само у школи, него и у цркви намеће свој азијатски језик.

Али на што да набрајамо јадове, — зашто да понављамо ранне? Ствар је на чисто, да Славени и мађари немогу више у заједници живити. Мађари су под притиском, као и сваки други тирјанин, низходителни и траже друштво и сајуз Славена; али чим осете мало слободе, одма забораве на братство,

и страстима њине охоле гордости, којом би радо сав свет погазили, нема краја. Године 1848. заборавивши на гостопримство, које су у своме бегству из Азије код Славена нашли, усудише се дићи руку на своје благодеје, и проливати крв својих домаћина. За време десетогодишњег робства, које је њином устанку следовало, преклињаше Славене, да им опросте зла дела, која починише године 1848—1849. уверавајући, да ће у будуће братску љубов и слогу спрам њих набљудавати; али ето тек што су им Немци, из магновених само побуђења добро лице показали, и робства их ослободили, одма почеше свирепу нарав своју наново показивати, славене на све стране узнемиривати, интересе њине подкопавати, намећати им се за господаре, и чак о неком Мађар-Орсагу, који ће они на развалинама Славенства подићи, снивати. Може ли се више са таквим будалама живети? Они у савезу са Немцима раде на пропасти Славена, а неувиђају луде, да би пропаст Славена у исто доба била и њина пропаст, и да Немци победитељи Славена неби никад дозволили, да се на развалинама Славенског народа, подигне друга окром немачка зграда, — не увиђају да они само међу Славенима, и на славенској земљи могу слободу уживати, као што је уживаше толиких векова, док су са славенима у љубави живили, и док их није обузела манија, да се славенима на Славенској њиној земљи, и у собственој њиној кући наметну за господаре. Но како је та болест њина неизлечима, и може нам сваки час досађивати, то је у интересу целокупног Славенства, да се Славенска земља очисти од тих паразита, који ранећи се толико столећа на дебљу великог Славенства, почеше га већ уједати за језгру. Ми ову скромну идеју препоручујемо свима Славенима а нарочито онима, у чијим се рукама налази судбина Славенског народа; ова је идеја постала нуждом времена; она је изазвана самим мађарима, и Славенство је мора примити, ако је радо, да се опрости једног непријатеља, некажемо опасног, већ сумасишавшег.

Оволико смо за сада нашли за нуждно, да одговоримо на кликовање „Бечке Пресе“ због разоружања

војене границе, и вештине, коју је гроф Андраши тим делом показао. А што се тиче тога: да ће сада бити лако мађарској влади, да изврши своје намере односно Србије — имамо са свим у кратко да одговоримо: да су нама те намере одавно познате, и да се оне ни у чему неразликују од намера, које бечки и пештански јакобинци имају односно аустриских Славена; но, да смо се, ми тога ради и спремили, да те намере осујетимо, и да, у том смотрењу г. грофу Андрашију у свако доба стоимо на разположење.

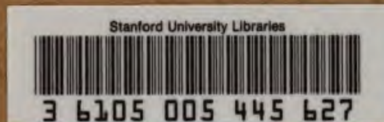

Stanford University Libraries
3 6105 005 445 627